

ADİLCEVAZ- URARTU MEZARLIĞINDA BULUNAN BİR MÜHÜR

CENGİZ IŞIK

1964 yılında kazılara başlanan Adilcevaaz'da, 1974 yılına kadar biri Kef- Kalesi'ndeki sarayda, diğerleri Durakpur mahallesindeki halk mezarlarında olmak üzere toplam 12 mühür bulunmuştur. Bu mühürlerden biri diğer örneklerin yanında tek başına incelenmeye değer özellikleri nedeniyle burada ele alınmıştır¹.

Res. 1, Fig. 1: Adilcevaaz- Durakpur mahallesi. F Kayalığı, I no'lu odamezar. Kazı en. no. 71 / 57. Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi en. no. 148. 59. 74. Frit. Silindir. Yük. 2.1 cm. Çap. 0.8 cm. Sağda, sağ elinde bir yay tutan avcı figürü görülür. Avcının önünde ise 'S' kıvrımlı, kaçar durumda boynuzlu bir yılan resmedilmiştir. Sahne, altta ve üstte ince birer linear çizgi ile sınırlanmıştır.

Mühürümüz², bir Urartu mezarında pek çok sayıdaki Urartu malzemesi ile birlikte bulunmuş olmasına rağmen, özellikle konusu ve figürlerin işleniş tarzı açısından tam bir Urartulu karakter taşımamaktadır³. Bir diğer Urartu merkezi olan Karmir- Blur'da da aynı malzeme ve teknikle yapılmış bir başka mühür parçası ele geçmiştir⁴. Bu mühür parçasının

1 Mühürün yayınlanması hakkını bana vermek lütfunda bulunan Emin Bilgiç ve Baki Ögün'e teşekkür ederim.

2 Ögün 1978, s.678, dip not 44.

3 Işık 1981, s.19-21.

4 Piotrovskii 1955, fig. 44 no. 11; Piotrovskii'nin Karmir- Blur'da bulunan silindir mühürlerin ithal olabileceğini belirtmesine karşın (Piotrovskii 1950, s. 77), van Loon bunların yerli atölyelerde yapılmış olduklarını yazmaktadır (van Loon 1966, s. 142-143). Fakat bize göre Piotrovskii 1950, fig 50'deki dokuz örnek kesinlikle Urartulu değildir. Özellikle yapılış teknikleri açısından bu mühürler Urartuya tamamen yabancıdır. Ayrıca doktora tezi olarak üzerinde çalıştığım 300'ü aşkın Urartu mühürleri arasında konu olarak da bu mühürlerin yakın örneklerine raslanmamaktadır (Işık 1981, lev. I- XLIII). Buna karşın bu dokuz örnekten bazılarının yakın

elimizde yalnız çizimi vardır. Fakat buna rağmen bazı detay farkları dışında⁵ burada da benzer bir konunun resimlenmiş olduğu kesindir. Gerek Mezopotamya⁶, gerek Kuzey Suriye⁷ merkezlerinde ve hatta Perachora'da⁸ ele geçen mühürlerde benzer konunun çok sevilerek işlenmiş olduğunu görüyoruz. Bu konuyu içeren bütün mühürler, silindirik formda ve aynı malzemeden yapılmış olmalarıyla da Adilceviz ve Karmir- Blur örneklerinin paralelleridir. Bütün bu örneklere toplu olarak baktığımızda, açık bir şekilde bunların iki ayrı stilde yapılmış olduklarını görüyoruz. İlk stil grubundaki örneklerin çoğu, Asur merkezlerinde bulunmuştur⁹. Kuzey Suriye merkezlerinde bulunmuş bazı örnekler¹⁰ ve Karmir- Blur'da ele geçen bir başka mühür¹¹, stil olarak Asur örneklerinin paralelleridir. Bu nedenle bütün bu mühürler "Asur Stili" adı altında tek bir grupta toplanabilir. Nitekim yalnız bu konunun görüldüğü mühürler değil, başka konuları içeren bir grup Asur mühürü de bu stilde işlenmiştir¹². Bu mühürler üzerindeki avcı figürleri genellikle linear stilde yapılmıştır. Yayvan bir 'S' profili gösteren boy-

paralellerini Asur glyptiğinin örnekleri arasında buluyoruz (Piotrovskii 1950, fig. 50 e, krş. Moortgat 1940 Taf. 76/643-644, Porada 1948 Pl. LXXXIX 619, Buchanan 1966 pl.39/580; Piotrovskii 1950, fig. 50 g, krş. Moortgat 1940, Taf. 83/699-700, 706, Porada 1948, pl. LXXXIX 620, Buchanan 1966, pl. 41/618; Piotrovskii 1950, fig. 50 f, krş. Moortgat 1940, Taf. 84/710, Porada 1948, pl. XCII 633, Buchanan 1966, pl. 41/619, 622, Hrouda 1962, Taf.25/32; Piotrovskii 1950, fig. 50 c, krş. Porada 1948, pl. CXVI 765-766; Piotrovskii 1950, fig. 50 a'nın yakın örnekleri ise metin içerisinde verilmiştir.)

5 36 nolu odada bulunmuş olan Karmir- Blur örneğinde (Piotrovskii 1955 s. 58), yayımı bu defa sol elinde tutan avcı, Adilceviz örneğinin aksine solda, boynuzlu yılan ise sağda resimlenmiştir. Çiziminden kesin olarak anlaşılacakla birlikte yılan, muhtemelen avcıya saldırır durumdadır. Avcının boşta kalan eli yukarı kalkmıştır.

6 Moortgat 1940, Taf. 82/689-690, 691 (= Weber 1920, 439; Frankfort 1939, pl. XXXIV g) 692-693, 694 (= Weber 1920, 539); Parker 1955, pl.XVI 1 ND 1007, 2 ND 2153, 3 ND 1009; Parker 1962, pl. XVI 4 ND 6029, 5 ND 6023; Legrain 1925, pl. XXXIII 644-646; Legrain 1951, pl. 36/613; Delaporte 1923, pl. 86/15-17, 19; Boehmer 1975, 273 e, 274 l.

7 Hrouda 1962, Taf. 25/25-26 (= Moortgat 1940, Taf. 82/694), 27; Buchanan 1966, pl. 41/624 (= Woolley 1938, MN 191), 625 (= Hogart 1920, 227), 626 (= Hogart 1920, 228); Woolley 1938, pl. XV MN 360

8 Dunbabin 1926, s. 510, No. D 678.

9 Moortgat 1940, Taf. 82/689-694; Parker 1955, pl.XV 1 ND 10, 3 ND 1009; Parker 1962, pl. XVI 4 ND 6029; Loud- Altman 1938, pl. 57/83-84, 58/93.

10 Hrouda 1962, Taf. 25/25-27; Woolley 1938, pl. XV MN 360; Nagel 1963, Taf. LXVII 39.

11 Piotrovskii 1950, fig. 50 a.

12 Moortgat 1940, Taf. 76-84/637-713; Porada 1948, pl. LXXXVIII - CI, 610-689.

nuzlu yılan, oyularak meydana getirilmiş ve gövdesi üzerine kaba çentikler ilâve edilmiştir. Her iki figürde de detaylar incelikle verilmeye çalışılmıştır. Ve genellikle iki figür arasında bir bitki veya başka bir motif yerleştirilmiştir. Bu mühürlerde avcı figürü çoğunlukla solda yer almakta ve kendine saldıran boynuzlu yılanı karşı yayımı germiş durumda görülmektedir.

Aralarında Urartulu örneklerin de bulunduğu diğer stil grubunda aynı konunun işlendiği mühürler üzerindeki figürler¹³ oldukça kaba bir şekilde yapılmışlardır. Çok az detay farkları dışında bu mühürler, kompozisyon olarak da bir birlik içindedirler; avcı figürü çoğunlukla sağda yer almaktadır. Yayın gerginliği ilk stil grubu örneklerinin aksine, tam belirgin değildir. Boynuzlu yılan bu defa dik bir 'S' profili göstermektedir; ve genellikle kaçır durumda resimlenmiştir. Bunun dışında iki figür arasında ayırıcı bir motifin bulunmaması, iki ayrı stil grubuna giren mühürler arasındaki belirgin farklar olarak karşımıza çıkar. Bununla birlikte Al- Mina'da bulunan örnek¹⁴ ve eğer çizim yanılmıyorsa Karmir- Blur örneği¹⁵, boynuzlu yılanın avcıya saldırır durumda resimlenmiş olmasıyla, bu defa düzenleme yönünden Asur stilineki ilk grup örnekleriyle benzerlik gösterirler.

İlk gruba giren ve İ.Ö. 9.-8. yüzyıla tarihlenen¹⁶ mühürlerin tümü, Asur glyptiğinin örnekleridir. Buna karşılık ikinci grubun mühürleri, özellikle mühürümüzün en yakın benzerleri olan Al- Mina ve Nimrud örnekleri İ.Ö. 8. yüzyılın sonu ve 7. yüzyılın başlarına tarihlendirilmektedir¹⁷. Bizim mühürümüz de, içinde İ.Ö. 8. yüzyılın son çeyreğinden daha erken olmadıkları düşünülen iki Urartu fibulasının elde edildiği bir odamezarında bulunmuştur¹⁸. Bize Urartulu olarak görünmeyen Adilceviz mühürünün nereden ithâl edilmiş olabileceği sorusuna kesin cevap veremiyoruz. Bizim mühürümüzün de bulunduğu ikinci grubu oluşturan bütün bu örneklerin hangi kültürün ürünleri olduğu konusu da bugün için karanlıktır.

13 Parker 1955, pl. XV 2 ND 2153; Parker 1962, pl. XVI 5 ND 6023; Legrain 1925, pl. XXXIII 644-646; Buchanan 1966, pl. 41/624-625; Delaporte 1920, pl. XXXIV 510.

14 Buchanan 1966, pl. 41/624.

15 Piotrovskii 1955, fig. 44 no. 11.

16 Moortgat 1940, s. 72; Parker 1955, s. 103-104; Hrouda 1962, s.31.

17 Buchanan 1966, s. 113; Parker 1955, s. 103.

18 Ögün 1979 s. 178, 186; Ögün 1978, s.678 ve dipnot 44.

Adilcevasz mühürünün en yakın örnekleri Al- Mina'da bulunan mühür ile¹⁹, Halep'ten satın alınan bir başka mühür²⁰ gösterilebilir. Bu örnekler Nimrud'da bulunmuş bir mühür de ilâve edilebilir²¹. Özellikle Nimrud ve Halep örneklerindeki boynuzlu yılan, Adilcevasz mühürü üzerindeki boynuzlu yılanın çok yakın paralelleri olarak karşımıza çıkar. Buna ilâve olarak Halep örneğindeki avcı, gerilmiş yayı ile form olarak Adilcevasz örneğinin sanki bir kopyasıdır. Boynuzlu yılanın her iki örnekte de kaçır durumda olması, bu iki mühürün yakınlığını daha da sağlamlaştırmaktadır. Halep örneğinde avcının kolunu yukarı kaldırmış olması, iki mühür arasındaki detay farkı olarak görülürse de, bu defa figür bu pozunu ile Karmir- Blur örneğine yaklaşmaktadır.

Görüldüğü gibi Adilcevasz mühürünün yakın paralelleri daha çok Kuzey Suriye ve Kuzey Mezopotomya'da ele geçen örneklerdir. Bu örnekler dayanarak, mühürümüzün şimdilik bu bölgelerden ithâl edilmiş olabileceği ihtimalini söyleyebiliriz. Ayrıca Urartu'da bulunmuş örnekleri andıran bir mühürün Al-Mina²², bir başka mühürün de Nimrud'da²³ bulunmuş olması, Urartuların bu merkezlerle olan karşılıklı alışverişlerini ve ilişkilerini ortaya koyması açısından da önemli belgeler sayılmalıdır.

A CYLINDER- SEAL FROM ADİLCEVAZ

CENGİZ IŞIK

Until 1974, 12 seals were found at Adilcevasz. One of them was excavated in the palace at Kef- Kalesi; the others were brought to light from the ordinary people graves at Durakpur, a quarter of Adilcevasz. In the following we want to investigate a single item found here, as it exhibits some particular features¹.

Fig. 1: Durakpur quarter of Adilcevasz. Cemetery F, Chamber-tomb number 1. Catalogue number of excavations: 71/57 and catalogue number of the Ankara Anatolian Civilizations Museum: 148. 59. 74. Frit. Cylinder. h: 2.1 cm. d: 0.8 cm. On the right side a hunter holding a bow in his right hand. In front of him a horned escaping snake, whose body is shaped like the letter 'S' illustrated. This scene is framed by a thin line both at the top and bottom.

Our seal² was discovered together with many other Urartian objects in the same Urartian chamber-tomb. But it doesn't show any Urartian character, as to its subject and the technique of figures on the seal³. Also another fragment of a seal made of the same material and in a similar technique was found at Karmir- Blur, another Urartian city⁴.

1 I have to express my thanks to Emin Bilgiç and Baki Ögün who gave me the rights to publish this Seal.

2 Ögün 1978, s.678, foot note 44.

3 Işık 1981, s.19-21.

4 Piotrovskii 1955, Fig. 44 Nr. 11. Although Piotrovskii points out that the cylinders found at Karmir- Blur should have been imported (Piotrovskii 1950, s.77), van Loon writes that these were carved at the Local ateliers (van Loon 1966, s. 142-143). But we think that the nine examples in Piotrovskii 1950, Fig. 50, are certainly not Urartian. Since especially according to the technique these seals are thoroughly alien to Urartian Art. Moreover among the 300 seals that I studied for my Ph.D. thesis, no piece similar to these is seen. Nevertheless close

19 Buchanan 1966, pl. 41/ 624.

20 a.g.e., pl. 41/ 625. krş. Ögün 1978, s. 678 dn. 44

21 Parker 1955, pl. XV 2 ND 2153.

22 Woolley 1938, pl. XV MNN 68.

23 Parker 1955, pl. XVIII 3 ND 3208.